
Dave Sinardet

Het samenleven van twee onderdrukte meerderheden

Vlamingen, Franstaligen en de media

Clichés over en weer

Sommige Vlaamse journalisten en politici reageerden verontwaardigd op het veelbesproken fictieve RTBF-journaal, waarin het Vlaams Parlement de onafhankelijkheid uitriep. ‘*Nous en avons marre*’ titelde *De Standaard*. Doorn in het oog was het beeld van Vlaanderen dat in de uitzending werd opgehangen. Topmensen bij de RTBF noemden het scenario daarentegen plausibel en realistisch en sommigen bij *Le Soir* zagen het als de reflectie van een ‘*fantasme flamand*’.

Veeleer werd een Franstalig fantasma gereflecteerd. Over Vlaanderen. De docufictie bevatte immers een excessieve versie van een beeld van Vlaanderen en de communautaire relaties dat al langer aanwezig is in de Franstalige berichtgeving.

Tijdens de jaren 1990 kregen debatten op de RTBF al veelzeggende titels mee als ‘*Aujourd’hui la Yougoslavie, demain la Belgique?*’, waarbij de eisen van ‘de Vlamingen’ werden blootgelegd. Sommigen waren ervan overtuigd dat Vlaanderen op 11 juli 2002 de 70ste verjaardag van de Guldensporenslag zou aangrijpen om de onafhankelijkheid uit te roepen. Uiteindelijk werd er die dag hoogstens gebarbecued op de tonen van het officiële feestlied: het ironische *Vlaanderen Boven* van Raymond van het Groenewoud. Dat Vlaanderen van Raymond is in de Franstalige media ondervertegenwoordigd.

De berichtgeving focust vooral op wat binnen het nationalistisch referentiekader past. Elke gespierde Vlaamse verklaring wordt opgemerkt en uitvergroot. Dat uitgebreid wordt ingegaan op de

befaatde uitspraken van Vlaams minister-president Yves Leterme in *Libération* over de ‘intellectuele capaciteiten van Franstaligen om Nederlands te leren’ is niet onbegrijpelijk. Maar wanneer Johan Vande Lanotte verklaart dat de splitsing van de gezondheidszorg een achterhaalde Vlaamse eis is, verdwijnt dit naar ergens onderaan p. 23 in de krant.

Separatistische standpunten van bepaalde Vlaamse politici worden bovendien toegeschreven aan de voltallige politieke klasse. Die politieke meerderheid wordt al snel een publieke meerderheid. Zo kondigt het fictieve RTBF-journaal aan dat het Vlaams Parlement de onafhankelijkheid heeft gestemd met ‘*une majorité écrasante*’ en worden beelden getoond van een juichende massa op de Antwerpse Grote Markt. Een scenario dat het logische eindpunt vormt van een jarenlang onderhouden beeldvorming.

De misnoegde reactie van Vlaamse commentatoren op de RTBF-docufictie is dus verre van onbegrijpelijk, maar wel selectief. In de Vlaamse media is vaak een niet minder karikaturaal beeld van het Franstalige landsdeel terug te vinden. Daar zijn de woorden ‘Di Rupo’, ‘PS’, ‘Wallonië’ en ‘Franstalig’ uitgegroeid tot synoniemen met overwegend negatieve connotaties. Het (institutionele) onderscheid tussen Walen en Franstaligen is dikwijls troebel, waardoor gesproken wordt van ‘Waalse politieke partijen’ of van de ‘Waalse televisie’. Hét Waalse/Franstalige standpunt is dat van de Parti Socialiste en de voorzitter van die partij – Elio Di Rupo – is daarvan de symbolisering. In essentie gaat het dus om een metonymische voorstelling, waarbij Franstalig België wordt herleid tot de verpauperde industriële as van Wallonië. Het rijke Waals-Brabant of het rurale Luxemburg verdwijnt grotendeels uit beeld, evenals de politieke veruitwendiging daarvan: de MR (sterk in Waals-Brabant en Brussel) en de CDH (sterk in Luxemburg).

De uitgebreide aandacht voor de schandalen rond de PS in Charleroi is niet onlogisch, maar weegt zwaar op de beeldvor-

ming in een context waarin nauwelijks andere berichtgeving over Wallonië wordt gebracht.

Opnieuw worden dus bepaalde politieke standpunten aan de hele gemeenschap toegeschreven. Wanneer PS-vicepremier Laurette Onkelinx in conflict ligt met premier Verhofstadt over de vervroegde vrijlating van criminelen, wordt al snel gesproken over een conflict met ‘de Franstaligen’ en vervolgens over een Waalse publieke opinie die heel anders over justitie denkt dan de Vlaamse.

Dit sluit aan bij een ander interpretatiekader dat vooral (maar niet uitsluitend) in de Vlaamse media gangbaar is om de ‘Belgische’ informatie te interpreteren en dat men kan samenvatten als het ‘narcissisme van de kleine verschillen’ (cf. Freud: beperkte verschillen tussen verder zeer gelijkende groepen worden dikwijls het sterkst uitvergroot en als meest problematisch ervaren). Op de verschillen tussen Vlamingen en Franstaligen lijkt permanent een vergrootglas gericht. Zo weet *De Standaard* op een bepaald moment te melden dat Vlamingen veel meer samenlevingscontracten afsluiten dan Walen en Brusselaars. Dat klopt ook, zij het dat dit volledig is toe te schrijven aan het verschil in bevolkingsaantal tussen de verschillende regio’s waarmee de cijfers quasi perfect in verhouding zijn.

De wederzijdse mediabeeldvorming vertoont dus een gelijkaardige dynamiek waarbij het andere landsdeel stereotiep wordt voorgesteld: een deel staat symbool voor het geheel. Daaruit volgt een eveneens gelijklopend beeld van de relaties tussen de twee homogene entiteiten Vlaanderen en Wallonië. Als gevolg van de ‘nationalistische agenda’ van de Vlamingen enerzijds en de ‘onoverbrugbare verschillen’ met de Walen anderzijds wordt die relatie als conflictueel voorgesteld, waarbij niet zelden oorlogsmetaforen als ‘fronten’ of ‘kampen’ worden aangehaald. Deze politieke conflicten worden opnieuw uitgebreid naar ‘de Vlamingen’ en ‘de Franstaligen’.

Bovendien is de beeldvorming over de aard van de relaties tussen Vlaanderen en Wallonië opvallend symmetrisch. De eigen gemeenschap delft het onderspit en wordt gedomineerd door de andere. Als verpersoonlijking van Wallonië staat Di Rupo symbool voor de Franstalige dominantie en de Vlaamse onderdrukking. Dat wordt mooi samengevat in de centrale stelling die op een bepaald moment als onderwerp van debat werd gelanceerd in een Vlaams politiek praatprogramma: ‘Elio Di Rupo speelt baas in Vlaanderen’. De zeldzame keer dat de PS-voorzitter effectief te gast is, wordt hem het dossier Brussel-Halle-Vilvoorde voorgelegd, ‘dat heel moeilijke probleem waarover iedereen in Vlaanderen zegt: “Opnieuw zijn het de Franstaligen die ons dat niet gunnen.”’ Over datzelfde dossier wordt Di Rupo in een Franstalig politiek debatprogramma daarentegen een te grote bereidheid tot compromis verweten: ‘*Les francophones ne vont-ils pas une nouvelle fois jouer les pompiers pour sauver l’état fédéral?*’ De woorden ‘opnieuw’ en ‘une nouvelle fois’ verwijzen in beide gevallen naar een lange traditie van onderdrukking in eigen land. De twee citaten samen illustreren dat België het enige land ter wereld is waar twee onderdrukte meerderheden samenleven. (Cf. Sinardet 2007.)

Het huwelijk

Dit alles blijft niet zonder implicaties voor de beeldvorming van het Belgisch samenlevingsverband, waarvan de toekomstperspectieven bijgevolg somber zijn. Het kleinste communautaire akkefietje wordt in verband gebracht met een nakend einde van België. Volgens Vlaamse media zijn de (Vlaamse verzuchtingen blokkerende) Franstaligen daarvan de oorzaak en volgens Franstalige media de (nationalistische) Vlamingen. Politieke debatten over het dossier Brussel-Halle-Vilvoorde worden op de RTBF steevast ingeleid met verwijzingen naar de onzekere toekomst van België en geïllustreerd met beelden van betogingen met talrijke Vlaamse vlaggen. In een jaaroverzicht van 2006 op Canvas wordt een montage van verschillende communautair getinte uitspraken van Vlaamse en Franstalige politici samengevat onder de noemer ‘België barst’, een ondertussen ruim versprei-

de metafoor ontleend aan de eisen van het radicale, separatistische Vlaams-nationalisme.

Een andere door Vlaamse en Franstalige media veelgebruikte beeldspraak om het Belgisch samenlevingsmodel voor te stellen is die van het 'huwelijk' en vooral de daarmee samenhangende '(echt)scheiding'. Het gebruik van deze terminologie uit de privésfeer, wellicht ingegeven door de bekommernis om een complexe thematiek bevattelijk voor te stellen, impliceert opnieuw het bestaan van twee homogene blokken die sterk van elkaar verschillen en in conflict verkeren. Daarbij is ook de positie van Brussel betekenisvol: meestal afwezig in de Vlaamse beeldvorming van de Belgische boedelscheiding, wordt het derde gewest in de Franstalige media voorgesteld als het kind (van de rekening). Het beeld van de echtscheiding leidt eveneens tot een 'naturalisering' van de opsplitsing van het staatsverband België in (twee) onafhankelijke staten. Het ontbinden van een huwelijk mag soms al een pijnlijk proces zijn, het is in de hedendaagse westerse maatschappij een courante praktijk en dus allesbehalve ondenkbaar.

De vraag bij dit alles is niet zozeer of informatie gekleurd of fout is. Nieuws kan nooit neutraal zijn: het is steeds een selectie van bepaalde onderwerpen en aspecten ten voordele van andere, bovendien gebracht vanuit een bepaald referentiekader. Daar hoeft geen bewuste politieke agenda achter gezocht te worden, maar het kan impliciet wel bij dergelijke agenda aansluiten. (Hall 1997; Fowler 1991) De hierboven beschreven beeldvorming vertoont bijvoorbeeld parallellen met een bepaald politiek discours aan weerszijden van de taalgrens dat terug te brengen is tot dat van de Vlaamse en de Waalse beweging. Zo loopt het 'onderdrukingsdiscours' als een rode draad door de geschiedenis van beide bewegingen. (Wils 2005; Kesteloot 1993) Ook vandaag vindt men het beeld van nationalistische Vlamingen die het voortbestaan van de Belgische staat bedreigen vooral terug in het discours van het FDF. Di Rupo als de almachtige verpersoonlijking van het etatistische Wallonië is dan weer een hoofdbestanddeel

van de retoriek van de N-VA, die aan de PS-voorzitter begin 2007 zelfs een campagne ophing onder de 'ludieke' noemer: 'Laat Vlaanderen niet verst(r)ikken'. Impliciet komt het ook tot uiting in het discours van sommige andere partijen. Deze politieke verspreiding kan verklaren waarom het ook in de media doordringt.

Bepaalde referentiekaders over Vlaanderen en Wallonië blijken echter dermate dominant dat ze in extreme gevallen tot ronduit foute informatie leiden. Zo titelde *La Dernière Heure* eind augustus 2006 in grote letters op de voorpagina 'Leterme: "Je n'ai pas besoin du roi."' De Vlaamse minister-president zou in een RTBF-reportage verklaard hebben dat hij de koning niet nodig heeft. Dat waren effectief zijn woorden, maar het vervolg van de zin, '... pour voter des décrets' was verdwenen. Deze droge institutionele toelichting over de rol van het staatshoofd in de stemming van decreten deed *La Dernière Heure* op zijn voorpagina gealarmeerd uitschreeuwen: 'Leterme enfonce le clou', verwijzend naar zijn eerdere uitspraken in *Libération*.

Het Eén-journaal interpreteerde de resultaten van een enquête die het had laten uitvoeren dan weer als de zoveelste indicatie van een totaal uiteenlopende Vlaamse en Waalse publieke opinie 'over zowat alle maatschappelijke thema's'. Dergelijke kloof doemde nochtans allerminst uit de cijfers op. Op drie van de zes vragen was er nagenoeg eenstemmigheid tussen Vlaamse en Waalse respondenten, op twee andere beperkte verschillen. Toch werd 'de kloof' geïllustreerd door te stellen dat 82% van de Walen prins Filip een goede koning vond, terwijl dit 'maar' 67% was in Vlaanderen. Uit een item over de vraag 'doen flitspalen uw snelheid verminderen?' waarop in Vlaanderen 72% en in Wallonië 66% 'ja' had geantwoord, besloot de journalist: 'Nee Sire, er rijden werkelijk geen Belgen meer.'

Bij stereotiepen die zo overheersend worden dat ze leiden tot incorrecte informatie, kan men niet anders dan bedenkingen maken. Ook het vrij tegenstrijdige beeld van de Belgische realiteit, dat ontstaat wanneer men Vlaamse en Franstalige berichtgeving samenbrengt, roept vragen op.

Medialandschap met kloof

Een belangrijk element in de verklaring voor deze wederzijdse beeldvorming is ongetwijfeld het quasi volledig op taalbasis opgesplitste medialandschap, een unicum in vergelijking met andere federale en/of meertalige landen. Met name de audiovisuele media zijn volledig ingebed binnen de twee grote gemeenschappen in België. Tegelijkertijd werken ze nog steeds binnen een federale context, wat onvermijdelijk een zekere spanning oplevert, zeker wanneer communautaire onderwerpen ter sprake komen. Maar vooral staan de media niet los van de ruimere dynamiek van het federaal systeem zoals het in België vorm heeft gekregen. De opsplitsing van de unitaire openbare omroepmaatschappij in 1960 kan zelfs als een voorloper van het federaliseringsproces worden beschouwd. De nieuwe mediastructuur erkende de facto het bestaan van twee grote taalgemeenschappen in België, tien jaar voor de grondwet dat deed.

Dat opgesplitst en grotendeels ondoorlatend mediasysteem maakt dat rechtstreekse informatie over het andere landsdeel bijzonder schaars blijft. Politieke televisiedebatten over federale thema's vinden doorgaans plaats tussen vertegenwoordigers van de eigen gemeenschap. In dat kader wordt niet met, maar over de andere taalgroep gesproken. (Cf. Sinardet 2007.)

Dat werkt niet alleen stereotiepe beeldvorming in de hand, maar stelt ook een probleem vanuit democratisch oogpunt. Men kan voor of tegen het voortbestaan van België zijn. Feit is dat we op dit moment in een federaal bestel leven en dat voor een heel aantal beleidsdomeinen de politieke ruimte bijgevolg federaal is. Deze wordt echter niet als dusdanig weerspiegeld in de media, waardoor een volledig inzicht in de besluitvorming op dat niveau en in de ware inzet ervan belemmerd wordt.

Ongetwijfeld is de spanning tussen de inbedding van de media binnen de gemeenschappen enerzijds en hun werking binnen de federale context anderzijds het grootst naar aanleiding van federale verkiezingen. Deze leiden tot het aanduiden van

federale vertegenwoordigers in een federaal parlement dat op zijn beurt het vertrouwen geeft aan een federale regering. Daaraan gaat echter geen enkele vorm van federaal politiek debat in de media vooraf. Vertegenwoordigers van de helft van de politieke partijen debatteren op televisie onder elkaar, wat de parameters begrenst waarbinnen het inhoudelijke debat zich afspeelt. Standpunten die niet overeenstemmen met die van (een meerderheid van) de aanwezige helft van de partijen worden buiten de consensus geplaatst. De aanwezigheid van de 'andere' binnen het systeem komt politiek van pas om het niet-uitvoeren van die consensus te verantwoorden.

Het organiseren van federale politieke debatten over federale thema's met (Vlaamse en Franstalige) federale actoren zou een logische piste zijn om de federale inzet van het politiek debat op dergelijk moment te reflecteren en mee vorm te geven. Essentieel is dat deze tegelijkertijd op zenders van beide gemeenschappen worden uitgezonden, zodat een werkelijk federale debatruimte wordt gecreëerd en politici hetzelfde discours voeren voor het hele Belgische publiek.

Regelmatig maken politieke partijen immers handig gebruik van het opgesplitste mediasysteem om zich voor het 'eigen' publiek te profileren ten koste van de 'andere'. Zo durft het discours van politici die wél in Vlaamse en Franstalige media optreden wel eens verschillen. Wanneer Di Rupo al eens op de Vlaamse televisie te zien is, klinkt zijn taal meestal verzoenender dan op de Franstalige zenders. Soms wordt niet alleen het discours, maar de politicus zelf aangepast. Zo verklaarde toenmalig CD&V-voorzitter Yves Leterme ten tijde van de discussie rond het dossier Brussel-Halle-Vilvoorde op de VRT dat zijn partij niet in een Vlaamse regering zou stappen zonder harde garanties voor de splitsing ervan: 't Is niet omdat Louis Michel zegt van 't is nee en het kan niet en dat Di Rupo zegt 't is nee, dat wij ons altijd moeten laten doen.' Wie dezelfde zondagmiddag naar de RTBF zapte kon een andere vertegenwoordiger van de Vlaamse christen-

democraten, toenmalig Brussels minister Jos Chabert, een heel andere klok horen luiden: *'Personnellement, je crois que l'institutionnel ne doit pas être la priorité... Je me réjouis qu'il y a des francophones qui envoient leurs enfants dans des écoles néerlandophones...'* De RTBF had Yves Leterme gevraagd, die in de aanpalende VRT-studio aanwezig was, maar kreeg Jos Chabert, die op de Vlaamse televisie nauwelijks te zien is. Al tijdens de jaren 1990 liepen pogingen van Franstalige televisiemakers om christendemocratische boegbeelden naar de studio te krijgen (en met name toenmalig minister-president Luc Van den Brande die hen dagelijks opschrikte met een communautair gespierde uitspraak) vaak uit op de aanwezigheid van mensen als Chabert.

Het sturen van politici met een minder radicaal discours naar de Franstalige studio's heeft echter niet tot effect dat het Vlaamse standpunt gematigder overkomt. In combinatie met de extreme beeldvorming van dat standpunt in de Franstalige media, sorteert het een averechts effect, waarbij men onraad ruikt en er een nog groter Vlaams complot achter zoekt. Zo vroeg de moderator van een RTBF-debat op een bepaald moment aan zijn gematigde Vlaamse gasten, waarvan de uitspraken niet in het scenario van de uitzending pasten: *'Est-ce que vous n'êtes pas en train de nous jouer de la flûte enchantée pour nous endormir?'* Of hoe politiek opportunisme in een medialandschap met kloof resulteert in Babelse spraakverwarring.

Dat de weinige Vlaamse politici op Franstalige zenders vaak Brus-selaars zijn, duidt op een nog fundamentele dynamiek. De facto is het voor een Vlaams politicus nuttiger om op zondagmiddag een bezoek te brengen aan het café om de hoek dan aan de studio's van de RTBF. Immers, via deze laatste weg bereikt hij minder kiezers dan via de eerste. Het is een simpele, maar onvermijdelijke, politieke logica: vanwege de organisatie van het kiessysteem en de splitsing van alle noemenswaardige partijen op taalbasis, is het voor een Waalse kiezer niet mogelijk om voor een Vlaamse vertegenwoordiger te stemmen en omgekeerd. (Cf.

bijvoorbeeld De Winter et al. 2006; Deschouwer 1997; Sinardet 2006.) Voor politici – ook zij die wetten maken voor alle inwoners van het land – is het electoraal oninteressant om hun beleid toe te lichten of hun standpunten uiteen te zetten in de media van de andere gemeenschap. Van hun kant zullen journalisten niet geneigd zijn deze politici uit te nodigen – behalve als hun politiek gewicht als zeer zwaar wordt gepercipieerd – omdat ze electoraal niet interessant zijn voor hun publiek.

De centrifugale dynamiek in het institutioneel systeem en die in het mediasysteem – waarbij het laatste onderdeel is van het eerste – versterken elkaar. Dat er bij federale verkiezingen geen federale televisiedebatten te zien zijn, komt niet omdat de media zouden weigeren hun democratische rol te vervullen, maar wel omdat federale verkiezingen in België in essentie regionale verkiezingen zijn waarbij Vlamingen en Franstaligen elk hun eigen vertegenwoordigers aanduiden. De onderliggende premisse van het systeem is dat een Vlaamse kiezer alleen vertegenwoordigd kan worden door een Vlaamse verkozene en een Waalse kiezer door een Waalse vertegenwoordiger. Als men iets wil doen aan het democratisch deficit zoals dat wordt weerspiegeld in de media door de afwezigheid van een werkelijk federaal politiek debat, zal men op zoek moeten gaan naar instrumenten die de diepere logica achter dit systeem kunnen wijzigen. Een mogelijke piste is het invoeren van een federale kieskring waardoor Vlaamse kiezers ook door Waalse politici kunnen vertegenwoordigd worden en omgekeerd (cf. Deschouwer in deze bundel). Men kan verwachten dat dergelijk scenario een incentive biedt aan politici om toenadering te zoeken tot de kiezers van de ‘andere’ taalgroep, bij uitstek via de media. Deze laatsten zouden ook meer geneigd zijn de voor hun publiek electoraal relevante politici aan bod te laten komen.

Het zou dat publiek toegang geven tot een correcter en genuanceerder beeld van het andere landsdeel en een beter inzicht in het federaal politiek debat. Ook en vooral wanneer dat debat zou

leiden tot een opsplitsing van het land is dat cruciaal. Het zet wellicht meer zoden aan de dijk voor de betrokkenheid van de burgers bij de toekomst van hun land dan het nepjournaal van de RTBF dat beweerde hetzelfde doel na te streven. Zolang België bestaat, is toegang tot dat debat bovendien een democratisch recht.

Bibliografie

- DE WINTER, L., SWYNGEDOUW, M. en P. DUMONT, 'Party System(s) and Electoral Behaviour in Belgium. From Stability to Balkanisation', in *West European Politics (Special Issue on The Politics of Belgium)*, 29(5), 2006, p. 933-956.
- DESCHOUWER, K., 'Une fédération sans fédération de partis', in JAUMAIN, S. (red.), *La réforme de l'Etat... et après? L'impact des débats institutionnels en Belgique et au Canada*, ULB – Centre d'Etudes Canadiennes, 1997, p. 77-84.
- FOWLER, R., *Language in the news. Discourse and Ideology in the Press*, Routledge, 1991.
- FREUD, S., *Civilization and its Discontents*, Norton, 1961.
- HALL, S., *Representation. Cultural representations and signifying practices*, Sage, 1997.
- KESTELOOT, C., *Mouvement wallon et identité nationale*, CRISP (Centre de recherche et d'information socio-politiques), 2003.
- SINARDET, D., *Wederzijdse mediarepresentaties van de nationale 'andere'. Vlamingen, Franstaligen en het Belgisch federaal samenlevingsmodel*, Universiteit Antwerpen, Antwerpen 2007.
- IDEM, 'Politiek en pers in de Belgische communautaire maastroom. Samenleven onder een lekkend dak', in DEVOS, C. (red.), *Quo Vadis Belgica?*, Academia Press, 2006, p. 237-249.
- WILS, L., *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Garant, 2005.